

Мс Марија ДЕЈКОВИЋ
Докторанд Учитељског факултета у Врању
Универзитета у Нишу

УДК 37.016:003-028.31
371.3:81-028.31
-стручни рад-

КОМПЛЕКСНИ МЕТОД У ФУНКЦИЈИ УСМЕНОГ И ПИСМЕНОГ ИЗРАЖАВАЊА УЧЕНИКА

Сажетак: *Комплексни метод почетног читања и писања и данас, пола века после настанка, предмет је бројних полемика и несугласица. За многе учитеље и методичаре овај метод још увек је непознаница и посматра се са одређеном сумњом. Међутим, учитељи који су имали прилике да се упознају са његовим основним начелима не одустају од примене овог облика рада, истичући бројне предности овог метода и огромне могућности које он пружа, а односе се, пре свега, на развијање критичког мишљења и креативног стваралаштва ученика.*

Кључне речи: *комплексни метод, почетно читање и писање, креативно изражавање ученика.*

Иако је комплексни метод у настави почетног читања и писања своју научну потврду добио још давне 1964/65. године, чини се да и данас за многе учитеље и методичаре представља велику непознаницу. Многи још увек на њега гледају са извесном дозом сумње, а знања се свODE на то да је ово само један поступак у савладавању читања и писања по коме се слова не обрађују ни групно ни појединачно, већ се од самог почетка ради са свим словима. Међутим, комплексни метод је много више од тога, а мало креативнији учитељи који су се упознали са његовим основним поставкама и примењивали их у настави почетног читања и писања настављају да се придржавају тих поставки и после првог разреда, у свим наставним областима.

Комплексни метод представљао је праву револуцију у настави почетног читања и писања и у потпуности је одговорио захтевима савремене наставе и основним дидактичким принципима. Он подразумева потпуни преокрет у организацији наставе у односу на ону традиционалну и за децу незанимљиву и заморну наставу почетног читања и писања, где ученици читав час проведу пишући редове и редове истог слова, а што није у складу са њиховим интересовањима и узрасним особеностима.

Овај метод настао је емпиријским путем, у самој настави, а аутор је учитељица Јелена Миоч са сарадницима (учитељи, школски педагози и психолози). Стиче се утисак да је управо чињеница да је

овај метод оформљен у самој пракси разлог што је и заступљенији у пракси много више него у науци, односно, да се чешће примењује него што се о њему пише и говори у научним круговима.

Иако је и данас мали број оних који овај метод проучавају и прате његову примену, постоје веома супротстављена мишљења о томе да ли се овај метод заиста може назвати методом или је то само један од поступака аналитичко-синтетичког метода. Они који бране став да је ово само поступак аналитичко-синтетичког метода узимају у обзир само једну од многобројних компонената комплексног метода, а која се односи на начин описмењавања деце у школи. На тај начин они проучавају поступак обраде слова и савладавања читања, а занемарују све друго, много значајније што овај метод подразумева.

Комплексни метод обезбеђује одличне резултате и квалитетно савладавање читања и писања. Мењају се улоге наставника и ученика. На наставнику је да организује бројне активности за све ученике уважавајући разлике у нивоима њихових знања. Ученици су ангажовани током целог часа, а задаци које раде усклађени су са њиховим знањем. Ученици су такође укључени у креирање наставе, сами бирају активности, што мотивише и позитивно утиче на развијање њихове самосталности. Слова се усвајају целовито, а целокупна атмосфера у учионици подређена је овој настави. Простор је посебно осмишљен. На зидовима су различите слике, а испод њих су исписане речи. Зидови су украшени словима тако да ученици непрестано комуницирају са њиховом графичком структуром. Уместо буквара користе се почетнице, а свеске које ученици исписују су без линија, са тзв. празним странама.

Примена комплексног метода подразумева проверу и прихватање претходних знања ученика, а она се крећу од непознавања ниједног слова до потпуног владања читањем и писањем. Ова знања се на часовима допуњују и даље развијају. Поштују се индивидуалне разлике у напредовању ученика и не постављају се јединствени захтеви за све ученике, ни у квалитету, ни у обиму знања. Очекује се да свако пружи свој максимум, а не некакав замишљени просек који се потенцира у традиционалној настави. Деца која спорије напредују похваљују се и за најмањи успех и напредак како би се подстакла да и даље напредују, а ученици који напредују брзо, подстичу се на још квалитетнији и обимнији рад. Притом се не води превише рачуна о програмским нормама. Учитељи не „држе“ наставу већ организују мноштво занимљивих активности тако да учествују сви ученици. Сви су максимално ангажовани у складу са својим могућностима. На тај начин сваком ученику се пружа могућност да нешто постигне и да напредује. Учитель води евиденцију о напредовању сваког појединачног ученика.

сти. За исправљање грешака неопходna је стручна помоћ учитеља, па је припремни период у знаку исправљања тих неправилности. На тај начин спречава се појава сличних неправилности код деце која тек савладавају технику читања. Деца се уводе у структуру речи и реченице много озбиљније у односу на припрему по аналитичко-синтетичком методу. Рад се у овој фази организује тако да се код деце успостави што јаснија повезаност између акустичке перцепције гласова у речима и оптичке перцепције њихових знакова (слова). Полази се од тога да је за децу неупоредиво лакше уочавање слова, чак и када их не познају, него гласова као саставних елемената изговорених речи. Садржаји који се користе у сврху увођења деце у структуру речи морају бити блиски деци и њиховим могућностима. Речи чија су значења деци позната изговарају се глас по глас, успорено и повезано и истовремено се записују. Написана реч се затим „прочита“. Деца на овај начин врло брзо почињу да запажају гласове, као и то да одређеном гласу увек припада исти знак. Они тако схватају структуру речи без неумерених објашњавања и предавања од стране учитеља. Термини *глас*, *слово*, *реч* усвајају се спонтано. Следи фаза у којој се деца уводе у структуру реченице као мисаоне целине. У почетку деца на прсте броје речи у реченици, затим их записују и проверавају. Учитељ је увек ту да помогне ако ученици нису сигурни о колико се речи ради. Наредна фаза подразумева коначно усвајање штампаних слова и савладавање ишчитавања, али се у њој остварују и бројни други циљеви: активност свих ученика без обзира на степен интелигенције, претходна знања и опште образовање, развијање критичког и стваралачког мишљења, богаћење речника, креативно усмено и писмено изражавање. Рад са илустрованим словарицама деци је близак и занимљив, па чим усвоје појам реченице, исти утврђују радом на словарицама или записивањем штампаних слова. Након рада на заједничким задацима, када сва деца слажу исте речи, свако ради самостално, смишља реченицу/реченице у складу са својим могућностима. Похваљује се сваки напредак ученика и тражи се да се гласно прочита када ученик напише нешто лепо. Овај облик рада подразумева игру, креативни рад, лепе се сличице, записују речи испод слика, црта се и уједно уче слова, усваја појам реч и реченица, састављају се реченице и учи се правилно изражавање. Учитељ прати рад ученика, усмерава њихове активности, мотивише их и даје признање за сваки уложени труд.

Како се обим дечјих знања повећава, све је већа могућност за увођење што разноврснијих активности. Циљ тих активности је да деца у различитим ситуацијама осете потребу за читањем како би нешто сазнала или да би се сама о нечему писмено изразила. Обавезе учитеља су веће него у традиционалној настави. Он за децу припрема (за сваког посебно) различите текстове, натписе, папириће са речима исеченим из новина и сл. Деца то лепе у свесци као наслов, а потом илуструју или

пишу нешто у вези са тим. Подразумева се да учитељ бира речи које су деци познате и интересантне. Питања за ученике, обавештења, упутства, захтеве, опомене, поруке учитељ такође може ученицима дати у писаном облику (на табли или папирићу).

Када сви ученици, или бар већина, савладају велика и мала штампана слова, када сви могу да правилно прочитају краћу реченицу и схвате је, када сви могу да смисле краћу или дужу реченицу и изразе је у писаном облику (записивањем или словарицом), прелази се на следећу етапу. Она подразумева рад на краћим текстовима, а у оквиру ње деца самостално читају текстове, препричавају њихову садржину (усмено или писмено) и изражавају своја запажања у вези са прочитаним текстовима. Ови текстови у почетку немају више од шест реченица, а реченице немају више од седам речи. Следећи пример то показује.

МАМА ЈЕ НАДИ КУПИЛА КОКУ.

КОКА ЈЕ НАДИ СНЕЛА БЕЛО ЈАЈЕ.

НАДА ЈЕ ЈАЈЕ ПОЈЕЛА.

КОКИ ЈЕ ЗРНА ДОНЕЛА. (Миоч, Миоч-Станојевић, 2007: 32)

Свака реченица је засебна мисаона целина, а на њу се логички надовезује следећа. Велика је вредност ових, наизглед безначајних, текстова. Деца се са њима лако сроде, лако схватају њихову садржину и могу самостално да их прочитају. За ученике је садржај сваког следећег текста непознат, а да би га открили морају самостално да га прочитају. Ово појачава драж читања и мотивише ученике да што више читају. Ученици се оспособљавају за читање са разумевањем тако што им се сваки пут тражи да прочитано репродукују и да се притом сете што више детаља. Учитељ поставља бројна подстицајна питања како би се садржај прочитаног што више проширио. Рад на краћим текстовима подразумева и диференциране задатке у складу са могућностима ученика. Најчешће се ради о три нивоа тежине. Ученицима је допуштено да се сами опредељују за ниво тежине задатка који ће да раде. И домаћи задаци су на нивоу индивидуалних могућности ученика.

Постепено, радећи на овим текстовима, деца прелазе са ишчитавања на читање, што омогућава прелазак на следећу фазу наставе почетног читања и писања – усавршавање логичког читања. Текстови на којима ће се радити у овој фази знатно се разликују од претходних текстова. Најчешће се бирају из народне и књижевности за децу. Обимнији су и могу да садрже дијалог, а задаци који их прате подстичу ученике да самостално расуђују и образлажу своје мишљење, као и њихово писмено изражавање.

Писана слова обрађују се групно, такође уз толерисање индивидуалних разлика, а дуго механичко увежбавање лепог писања је искључено. Чињеница да се применом овог метода не инсистира на лепом писању (што не значи да се не инсистира на правилном писању) јесте једна

од главних замерки противника комплексног метода. Међутим, они немају на уму да писање неколико редова писаних слова за децу првог разреда може представљати претежак задатак, а последице могу бити лоше. Такође, лепо писање сем естетског, нема никаквог другог смисла. Нека деца ће имати ружан рукопис упркос сопственом и максималном ангажовању учитеља. То може указивати на дисграфију, слабовидост или неку другу тешкоћу, а инсистирање на лепом писању у том случају неће дати никакве позитивне ефекте.

Обради писаних слова претходи графичка припрема, а са њом се почиње када деца у потпуности савладају штампана слова. Ова припрема не подразумева писање елемената слова на какво смо навикли, већ писање малих писаних слова повезано. На овај начин неће бити обухваћена сва мала писана слова већ само нека, а она се не обрађују на неки посебан начин већ учитељ објашњава да ће правити шаре од писаних слова. Простор између слова се обоји па се добије орнамент. Упоредо са графичком припремом савладава се и читање писаних слова. Слова која ова припрема не обухвати деле се у групе и тако усвајају, а искуство које су деца стекла приликом усвајања штампаних слова, помоћи ће им и у усвајању писаних. Као и у усвајању штампаних слова, инсистира се на активностима које мисаоно ангажују ученике и негују навику читања као извора бројних сазнања. Док савладавају писана слова, ученици се и даље изражавају штампаним словима. Када су кроз разне креативне задатке ученици савладали и писана слова, рад у настави почетног читања и писања још увек није готов. Задатак учитеља је да до краја школске године инсистира на активностима које ће учврстити правилно писање и повезивање слова у речи.

Иако пружа бројне могућности када је реч о писменом и усменом изражавању ученика, као и уопште свеукупном развоју личности, права је реткост наићи на учитеља који га примењује у настави. У прилогу томе говори и истраживање спроведено на територији Пчињског округа, на узорку од 107 учитеља. Резултат овог истраживања је податак да већина учитеља није информисана о комплексном методу и његовим основним начелима и, што је још индикативније, нема намеру да се у будућности информише о њему нити да га примењује. Изузетак чини тек неколико учитеља који истичу значај и небројене могућности које овај вид наставе пружа. Посебно истичу значај овог метода у развијању писменог и усменог изражавања ученика. Навешћемо неке од радова ученика који ово потврђују.

Бајка о добру и злу

Био једном један сиромах који је живео у малој кући на обали и замишљао бољи живот. Желео је да ожени лепу принцезу, има много деце и лепу кућу.

Једнога дана, док је лешкарио поред језера, изненада је на другој страни обале угледао принцезу која шета. Док је замишљао како би било лепо да му баш она буде жена, чуо је принцезин позив упомоћ. Одједном је из воде изашао велики змај. Био је зао и зграбио је принцезу. Одвео је на дно језера. Сиромах је без размишљања скочио у језеро и заронио према дну. На дну језера указао се прелепи дворац. Сиромах је ушао да потражи принцезу. Ишао је од одаје до одаје, све док у једној није пронашао уплакану принцезу. И таман када је повео са собом, наишао је змај! Иако је змај био много већи, сиромахова жеља да спасе принцезу била је јача. Није се плашио и храбро је отпочео борбу. Пошто је био слабији, сиромах је знао да је једини спас да надмудри змаја. Досетио се и како. Бацио је на њега конопац, змај се збунио, уплео се, пао, а сиромах је то искористио и убоо га право у срце. Змај је умро, а принцеза је плакала од среће. Знала је да је била спашена.

Сиромах више није био сиромашан. Добио је велики дворац, али и прелепу принцезу за жену. Живели су срећно и имали много деце.

И као много пута пре, добро је победило зло, храброст малог човека победила је снагу зла, жеља да се успе у животу била је јача од свега и зато су сиромахови снови постали стварност.

Анастасија Јовановић, 3. разред

Корњача и зец

Ја сам зец и пре неки дан такмичио сам се са корњачом у брзом трчању. Знао сам да су моје шансе за победу много веће. Ја имам природни таленат, обдарен сам брзином. Корњача је сувише спора. Пошто је била далеко иза мене застао сам да се мало одморим и задремао. На циљ је прва стигла корњача зато што је била упорна, али ово је било такмичење у брзом трчању. Схватио сам мој таленат не вреди ако нисам упоран.

Душан Трајковић, 2. разред

Крива је корњача

Прочитала сам ову басну и тврдим да зец није крив. Корњача је била лукава и надмудрила је зеца. Пре трке они су ручали, а корњача је припремила тајанствени састојак који је сипала зецу у јело. Од тог на-

питка зец се успавао насред пута. Корњача није била праведна јер је трчала док је зец спавао. Зец никада не би урадио оно што је њему урадила безобразна, спора корњача. Нико јој није крив што има кратке ноге.

Катарина Стојановић, 2. разред

Пролећно пријатељство

Весници пролећа: висibaba, кукурек и разне бобице, најавили су долазак пролећа. Меда Срле, веверица Милка, јазавац Боки, цврчак Свирко, птица Мира, мрав Мицко, пчела Мими и лептир Шаренко су се пробудили. И сви заједно отишли су да се сунчају и купају у оближњем Сребрном језеру. На језеру су угледали рибицу која их је поздравила. Ту је настало њихово трајно пријатељство.

Богдан Стефановић, 1. разред

Примена комплексног метода није лака и подразумева систематичност и организованост у раду, не само на савладавању почетног читања и писања, већ и на навикавању ученика на разумевање прочитаног, оспособљавању да се правилно, садржајно и креативно усмено и писмено изражавају. Ово се постиже сталним ангажовањем ученика и подстицањем на слободно изражавање својих мисли, осећања и знања. У свему овоме неопходна је помоћ учитеља као некога ко усмерава, прати, похваљује и награђује ученике за сваки успех.

Литература

1. Вучковић, М. (1993). *Методика наставе српског језика и књижевности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
2. Миоч, Ј., Миоч-Станојевић, Н. (2007). *Настава почетног читања и писања*. Београд: Завод за уџбенике.
3. Смиљковић, С., Милинковић, М. (2008). *Методика наставе српског језика и књижевности*. Врање: Учитељски факултет.
4. Стојановић, З., Вукајловић, З. (2008). *Приручник за учитеље за наставу почетног читања и писања по комплексном поступку у I разреду основне школе*. Београд: Креативни центар.

Ms Marija Dejkovic

COMPLEX METHOD IN THE FUNCTION OF THE SPOKEN AND THE WRITTEN EXPRESSION OF STUDENTS

Summary: *Complex method of beginners' reading and writing today, half a century after its appearance, is the subject of numerous polemics and misunderstandings. For many teachers and methodists, this method is still unfamiliar and taken with a certain dose of suspicion. However, teachers who had the chance to get to know its basic principles do not give up on applying this form of work emphasizing numerous advantages of this method and enormous possibilities which it provides primarily relating to the development of critical thinking and creativity of students.*

Key words: *complex method, beginners' reading and writing, creative expression of students.*

VIII

